

Doctor în filologie din 2007, autoarea tezei de doctorat *Evoluția poeziei feminine contemporane* (Ana Blandiana, Constanța Buzea, Gabriela Melinescu, Ileana Mălăncioiu, Angela Marin, Leonida Lari ș. a.); Redactor-șef al Revistei *Cahulul Literar și artistic*; membră a Cercului Literar de la Cluj din 2018 cu poeme în Antologiile Cercului: Cercul Poeților, vol. II, 2018, vol. III 2019; vol. IV, 2020; cronici în Antologiile de proză *Ferestre* vol. II, 2018; *Fântâni*, vol. III, 2020; *Poteci*, vol IV, 2021; prefață la volumul de poezii *Manuscrisul vremii* de Valeria Merca, E. Colorama, Cluj, 2019; prefață la volumul de poezii *Delir cu taxă inversă* de Geo Vasile, București, 2019; prefață la volumul de proză *Frumușica* de Fenice Petruț, Cluj, 2023; cronici la volumele *Fiica Zețarului* și *Vulpea Argintie* de Antonina Sârbu, Chișinău 2019; articole, cronici teatrale în reviste științifice și literar – artistice din Republica Moldova și România; din 2002 până în prezent.

Veronica POPA

„UN FIR DE VERTICALĂ RUGĂCIUNE”: ANDREI CIURUNGA, IN MEMORIAM

Poezia lui Andrei Ciurunga este „un fir de verticală rugăciune” din care „țese țării veșnicul contur”.

Încă de la debutul cahulean până la ultimul volum, *rotundul* – semn al împlinirii întru dreptate divină – este motivul distinctiv al versurilor sale: „Acolo de unde răsare lumină/ rotundă ca mingea și plină,/ acolo tristețile lumii se zbat,/ În țara lui Roș Împărat”. Autorul își conturează în timp un discurs liric vizionar greu de înregimentat în curente literare, orientări estetice, paradigme lirice, chiar dacă istoriile literare presupun o perpetuă căutare a paradigmelor.

Andrei Ciurunga nu caută sisteme poetice formale, de optică, de viziune, de „sensibilitate” și mentalitate artistică. Poetul nu este un făcător de texte; legătura lui cu poemul este organică, ontologică, precum e legătura Cuvântului cu Rugăciunea. Istoria, mitul și rugăciunea sunt sursele de inspirație ale poetului; aici își caută reperele etice și estetice pe care și le însușește.

Ca poet, s-a format mai întâi în mediul intelectual din sudul Basarabiei, fiind născut la Cahul, într-o familie de pedagogi. Unchiul său, Haralamb Vizanti (fostul prefect de Cahul), a fost membru din dreapta Prutului al primului Parlament al României Mari, alături de Ion Inculeț și alte personalități basarabene. Mediul

cultural cahulean i-a fost prielnic copilului Robert Eisenbraun. Studiază o vreme la Liceul „Ioan Voievod” din această localitate. Aici a avut profesori exemplari, bine școliți și buni patrioți. Cu drag și prețuire își va aminti peste ani de conducătorul cenaclului literar și directorul Liceului de băieți „Ioan Voievod”, Vasile Hondrilă: „un poet delicat și un om cum rar mi-a fost să cunosc”. Spiritul unei școli autentice domnea și în acest liceu, într-o perioadă, când în România Educația era considerată la fel de importantă ca și Armata.

În Cahulul interbelic aveau loc evenimente de o mare intensitate și vibrație patriotică, acțiuni ce au declanșat energii viitoare în discipolii acestor profesori de excepție, părinți spirituali ai viitorului poet, Andrei Ciurunga.

Licean fiind, participă la deschiderea solemnă și sfințirea monumentului Ioan Voievod care a avut loc în parcul orașenesc la 29 iunie, 1937 (autor, sculptorul monumentalist român, Teodor Burcă). Inițiatorul instalării monumentului este același Vasile Hondrilă, distins pedagog, poet, folclorist. Din îndemnul acestui inimos om, în anul 1936 a fost creat un Comitet de inițiativă pentru instaurarea monumentului. La colectarea surselor financiare au participat pedagogi și elevi din oraș și din satele județului

Cahul. Pe paginile ziarului de atunci „Graiul satelor”, editat de către V. Hondriță, pe cont propriu, erau publicate informațiile despre activitatea acestui Comitet, mai mult decât atât, erau tipărite liste nominale ale învățătorilor și elevilor, care au contribuit financiar la acumularea surselor pentru inaugurarea bustului. Câteva fotografii cu elevi și profesori ai Liceului „Ioan Voievod”, participanți la acest deosebit eveniment de inaugurare, se păstrează în patrimoniul Muzeului Ținutului Cahul. În una din aceste imagini este prezent elevul Robert Eisenbraun, viitorul poet - martir, Andrei Ciurunga, cel din mijloc, cu guleraș alb și ochelari.

Tot la Cahul, la vârsta de doar 16 ani, la tipografia unchiului său, Haralamb Vizanti, Robert Cahuleanu (Eisenbraun) își va edita prima plachetă de versuri, *Melancolie*.

Din anul 1927 până în 1938 urmează liceul de băieți din Cahul, însă ultima clasă de liceu e nevoit să o facă la Bolgrad, liceul din Cahul fiind închis.

În sudul Basarabiei, la Cahul și Bolgrad, a fost posibilă înfiriparea unei frumoase pleiade de intelectuali, printre care și literații Andrei Ciurunga, Leonid Șeptițchi, Teodor Nencev, C. Aldea – Cuțarov, Constantin Reabțov, Gheorghe Gheorghiu ș. a.

Perioada bolgrădeană a lui Andrei Ciurunga se va încununa cu apariția celei de-a doua plachete de versuri la 30 iunie 1939, la Tipografia „Capitala” din Bolgrad, *În zodia cumpenei*. La doar 19 ani creația lui anunță un poet matur, lirismul fiind marcat de presentimentul tragicului an 1940, „scris în cartea țării cu litere ciuntite”.

În 1940-1941, primul an de ocupație sovietică a Basarabiei, lucrează învățător la școala primară din satul Tartaul de Salcie. Aici va scrie poeme asemeni unor levitații de-asupra nenorocirilor abătute peste vetrele basarabenilor, anulând parcă timpul istoric prin îndemnul de a cânta pentru ziua de Măine: „Să cântăm, să cântăm luminați pentru Măine,/ de-aicea, din fundul abisului./ În întâmpinarea împlinirii visului/ să ieșim cu sare și pâine.// Să cântăm izbucnind tinerește la soare,/ să nu ne-nchinăm la ziua de azi.// Măine, mâine vor crește brazii

din visuri, din frunți, din răzoare.// Așteptați, așteptați, vă dau sânge și slavă,/ Și gura, și gura cu voi mi-o-nfrățesc./ Cântecul meu pentru voi îl pornesc:/ Așteptați – nu gustați din otravă”.

Prăpastia deschisă între el și prietenii „duși peste Prut” declanșează în sufletul fragil de adolescent – poet neliniști creatoare, frica destrămării, incertitudine și singurătate. Tonul elegiac e marcat de tușe existențiale tot mai pregnante, prilejuate de împrejurări de viață dureroase. *Melancolia* de la 16 ani își diversifică motivele și răbufnește în poeme de rară sensibilitate. Volumul *În zodia cumpenei* este configurat de câteva linii semantice axate pe dimensiunea liturgică („În jurul nostru stă de strajă zarea/ Și pentru noi se roagă lung un miel,/ Iar Sfântul Duh, în chip de porumbel,/ ne dă din slavă binecuvântarea”); folclorică („A murit poetul pentru vis.../ Mare-i fuse țara cât o roată,/ Cu un cer ca niște ochi de față / Și cu munții cât un paraclis.// A pornit agale pe vântrele,/ Lin i-a fost urcușul până-n cer,/ Și pe apa cerului năier,/ S-ampletit cu nuferii din stele.”) și existențială („Dar eu mi-am răstignit toată povara humii/ Pe crucea destinului cu piroane de vis,/ Pe când sufletul meu, chinuit, în abis,/ Aștepta să se crape cata-peteasma lumii.”)

Începând cu volumul *În zodia cumpenei*, se evidențiază tot mai clar motivele – cheie ale poeziei sale: Învierea prin jertfă, Patria rotundă și motivul alegoric al Roșului Împărat. Speciile lirice cultivate de poet izvorăsc organic din specificul limbajului biblic împletit cu cel folcloric: rugăciunea, psalmul, recviemul, bocetul, imnul, doina, colindul, descântecul, testamentul, cântecul de leagăn. Tonul elegiac al poemelor, în consonanță cu imaginile cheie, creează o galerie eclezială ale unor metonimii parabolice de o complexitate artistică unică: „În noaptea asta crucile-s mai albe/ Și luna-i mai aprinsă și mai pură./ Argint de stele, răsfirat în salbe,/ A troienit frunzare de răsură.// În noaptea asta gândurile-s pline/ De zvonul amintirilor de-acasă./ Când sufletul se scoală din ruine/ Și cată cer netulburat – să iasă.”

Vocea poetică este cea a unui personaj – fantomă, alcătuită din duh și trăire viscerală a

dramei dezrădăcinării: „Sunt una cu huma!/ Sunt una/ Cu pomii ce cresc de pe lut,/ De parcă-s eu singur crescut/ De jos,/ Din adânc,/ De departe,/ Din fundul pământului mut!/ Și-mi pare că-s trunchi noduros,/ Un ciot înfrățit cu pământul,/ Din crăcile căruia/ Vântul/ a dat toate frunzele jos.” Poemele sunt clădite dintr-un țesut organic, din răni deschise. Tragicul ia formele unui lirism suav de o frumusețe pură, sfidând moartea, descompunerea, ruperea și înstrăinarea.

Așa cum am spus la început, Andrei Ciurunga își țese poezia ca pe „un fir de verticală rugăciune”. Nu renunță la crezul său artistic cu cât existența lui este marcată de vocația martirajului.

În 1943, începe o nouă etapă în viața și creația poetului. Distinsul om de cultură, preotul – martir, Vasile Țepordei, originar și el din sudul Basarabiei, animator al edițiilor chișinăuene de atunci, „Raza”, „Basarabia literară”, „Basarabia”, îl invită pe Andrei Ciurunga la Chișinău să colaboreze alături de poeții și publiciștii Basarabiei interbelice: Vasile Țepordei, Sergiu Matei Nica, Sergiu Roșca, Nicolae V. Coban, Sabin Velican. În aceste vremuri tulburi, numai duhul curăției sufletești, încolțit în copilăria cahuleană, îi întreține vie dorința de a-și împlini visurile, învingând frici, lipsuri, bucurându-se de o atmosferă extraordinară, frățească, lucrând zile și nopți cu entuziasm și inspirație la proiectele lor literare, pagini scrise, serate literare, întâlniri cu prietenii de duh și de credință. Tot la Chișinău, angajându-se în calitate de profesor la Liceul „B.P. Hasdeu”, îl cunoaște pe ilustrul intelectual al Generației Unirii de la 1918, Ștefan Ciobanu (acest moment este evocat cu căldură în memoriile poetului). Marcat de atmosfera literară benefică, contrastantă acelor vremuri neprielnice, Andrei Ciurunga va scrie încă două volume de poezie în perioada de până la refugiu: *Poemul dezrobirii* (Chișinău, 1943) și *Cântece de dor și de război* (Chișinău, februarie 1944), semnate Robert Cahuleanul. Acest ultim volum basarabean „anunță” drumul ales asumând de către Andrei Ciurunga în care Poezia și Destinul își dau mâna și rămân împreună.

În anul 1944 se refugiază împreună cu mama și bunica la Brăila. Aici se angajează redactor la „Expresul” lui Sotir Constantinescu și mai apoi la „Ancheta”. La 8 noiembrie 1945, în centrul Brăilei, are loc un mare miting anti-comunist la care participă și Andrei Ciurunga împreună cu prietenul lui, Marcel Gafton. Despre acest eveniment poetul își va aminti: „Aflat în ultimul an de liceu, Marcel Gafton a urcat pe clopotnița bisericii «Sfinții Arhangheli» și parcă-l aud, după 46 de ani, cum și-a început cuvântul către manifestanți: «Am plecat de la carte, pentru că în cartea inimilor noastre este scris un singur cuvânt: Regele!» Începând cu a doua zi, s-au operat arestări. Am fost deus la penitenciarul Brăila.” După douăzeci și cinci de zile de arest este eliberat, din lipsă de probe.

Pe la sfârșitul lunii aprilie 1947 tipărește 32 de exemplare, pe o față a hârtiei, din noua lui broșură pe care nu mai reușește să o publice pentru că tot în acest an, la 30 decembrie, Regele este silit să abdice, iar în 1948 vine hotărârea de suprimare a „Anchetei”: „Mama a luat cărticica, a răsfoit-o, s-a îngrozit de unele poezii și mi-a spus: Ce vrei să faci cu ele? – Cum ce să fac? Să le dau drumul în lume!”

În 1949 se mută la București. Va locui pe strada Caragea Vodă din București. Va fi angajat la revista „Flacăra”, totodată colaborând la publicațiile: „Ateneu”, „Ramuri”, „Vatra”, „Urzica”, „Rebus”, „Contemporanul”, „Viața Românească”. Aici îl cunoaște pe G. Călinescu: „L-am cunoscut la un colț de stradă, alăturându-mă unui grup în mijlocul căruia perora, cu gesturi și voce inconfundabile. Era de față și Radu Tudoran. Cred că el m-a prezentat marelui critic. Mi-am amintit cu nostalgie de «Jurnalul literar» din 1939, când directorul G. Călinescu îmi răspundea personal la fiecare scrisoare – și, ce eram eu pe-atunci, decât un elev de liceu anonim?! – comunicându-mi soarta manuscriselor mele trimise cu mult tupeu spre publicare în paginile Jurnalului...”

La 2 februarie 1950, va fi denunțat de un coleg și condamnat la patru ani pentru „crimă de uneltire împotriva păcii”: „Ajunși în singura cameră pe care o aveam, au început să scotocească

furioși. Cel mai rău se purtau cu fotografiile. Le priveau cu ură, mă întrebau pe cine reprezintă și le aruncau cu dispreț pe covor, strivindu-le cu bocancii de pe care musteau noroiul și zăpada de pe-afară. După vreo două ore de vandalism: – Unde ai ascuns cartea pe care ai tipărit-o clandestin la Brăila?”

De fapt, este condamnat în numele poeziei. Între 1950-1954 are prima detenție, suportând-o la Canal. Cea de a doua, 1958-1964 – Balta Brăilei, Gherla. În toți acești ani, a scris versuri și titluri de poezie pe hârtie din sacii de ciment, pe săpun, în memorie, pe bucățele de batistă sau pânză din cămașă (cusute cu un ac din sârmă găurit cu un ciob de sticlă cu ață din saltea). Acestea au fost scoase din închisoare în căptușeala hainei și cingătoarea pantalonilor.

Poezia lui este marcată de evenimente care îi mutilează viața, tinerețea, asistând împreună cu prietenii lui de cuget și simțire la tragedia poporului român. Această latură biografică a creației sale nu e în detrimentul poeticității sau lirismului, cum înclină să creadă unii, întrucât, așa cum vom vedea mai departe, Andrei Ciurunga trăiește exclusiv în, prin și pentru poezie. Pornind de la remarca distinsului filozof al culturii, A.E. Baconsky din volumul despre literatura contemporană *Meridiane*, suntem în asentiment cu ideea că „simțul istoric este indispensabil oricui vrea să rămână poet după ce a trecut de douăzeci și cinci de ani”. Poeziile lui Andrei Ciurunga nu sunt doar biografii sentimentale versificate; autorul raportează timpul său interior, intim la evenimentele lumii; ca Poet, meditează, suferă, trăiește conștiința propriei sale contemporaneități, astfel poemle lui din *Cântece de dor și război* sunt pagini de istorie, transpuse estetic în pagină de Poezie. Nu numai limbajul textelor, titlurile, metaforele trimit la contextual istoric, dar și partea de sub – text care indica anul, luna și localitatea fac parte din Metaforă, întregind Legenda. Cititorul devine atent la aceste detalii și părtaş la eveniment, sentiment, trăire. Poetul Andrei Ciurunga păstrează intactă coerența și echilibrul între individualitatea sa artistică și spiritul timpului și al culturii căreia îi aparține. Același

A.E. Baconsky spunea: „Nu pot exista poeți apatrizi și acela care nu reprezintă universal țării sale devine implicit incapabil de a se reprezenta pe sine ca individualitate distinctă”.

Itinerarul spiritual al lui Andrei Ciurunga, relevat de poezia sa, include „stațiile” și „orele” simbolice asemeni unei călătorii inițiatice: „În țara lui Roș Împărat/ durerea se culcă cu trupul în pat,/ durerea se suie cu sufletu-n cer.// Demult, un Copil de dulgher/ a spus: Să fugiți de păcat / și de țara lui Roș Împărat [...]” (Cahul, 14 iulie 1940)

Poeziile lui sunt elegii de dor, doine de răzbunare, profeții poetice, o Ars Poetica scrisă pe „rostogolite pietre de hotare”: „Tot ce n-am putut să iau – am dat./ Tot ce n-am putut să dau – mi-au smuls./ Sunt sătul de tine, cântec muls/ dintr-un uger de lumini și de păcat.” (*Confesiune, Tartaul de Salcie* (Cahul), 2 septembrie 1940). Textele lui depășesc adesea granițele poeticului, limitele poeziei, intrând într-o altă dimensiune și vibrație spirituală – mistică, jertfelnică, disimulând durerea în rugăciune, psalm, cântec „de moarte”, „de pe front”, „cântec pentru Basarabia”, „recviem pentru țara de acasă”: „Miluiește, Doamne, pe eroii care/ au căzut în luptă pentru crucea Ta/ Și aprinde-n ceruri pentru fiecare,/ candelă de veghe – câte-un pui de stea.// Inimile bune, frânte pe vecie// fă-le să răsară, printre grâne – maci./ Ochii lor ca zarea, risipiți în glie,/ În cicori albastre, Doamne, să-i prefaci.// Miluiește, Sfinte, sufletele bune/ duse sus acolo, lângă Tine, lin – și-mplinește visul lor din rugăciune:/ Fă-le țara, Doamne, cât un brad. Amin.” Textele lui sunt pătrunse de un aer mistic transformând discursul într-o ectenie a milei, a rugăciunii pentru fericiții și pururea adormiții fii ai Patriei care prin jertfa lor au înălțat în cer Slavă Neamului Românesc.

După 1989 continuă să scrie poeme și să-și „adune” amintirile într-un volum intitulat *Memorii optimiste*. Descoperim între aceste rânduri un suflet luminos, nerăzbunător, dar ferm în izbânda spiritului. Gheorghe Gheorgiu, coleg de liceu din perioada bolgrădeană, care l-a vizitat la București după 1989, mărturisea: „Ani de zile a tot sperat să vadă la el acasă un volum

cu versurile lui născute în lupte și între pereți de beton, versuri despre Basarabia – «Țara mea de dincolo de țară». Dar nu s-a găsit nici o editură de la Chișinău să-i împlinescă visul. Dimpotrivă, el își edita la București poeziile pe cont propriu și din fiecare tiraj expedia la Cahul și Chișinău, pe adresa Uniunii Scriitorilor din Moldova, câte două-trei sute de exemplare pentru bibliotecile școlare.”

În 2018, la doisprezece ani după plecarea lui Andrei Ciurunga în „țara fără dor”, Editura „Știința” din Chișinău tipărește cartea *Andrei Ciurunga. Scrieri*. Ediția oferă o imagine cvasicompletă a activității literare a poetului, ilustrând cele două secțiuni distincte ale creației sale originale: poezia și memorialistica. Secțiunea „Poezie” include texte din volumele tipărite de poet începând cu debutul din 1936 și până la sfârșitul vieții sale, fiind urmată de „Memoriile optimiste” din volumul cu același nume (București, 1992) și o serie de texte nepublicate în volum, reunite sub genericul *Basarabia de odinioară*. Textele sunt precedate de un studiu introductiv asupra creației poetului și o cronologie a vieții lui dramatice. Volumul se încheie cu o secțiune de note, comentarii și referințe la textele incluse și alta de iconografie. Studiul introductiv din acest volum este realizat de Anatol Moraru.

Aș vrea să închei acest modest omagiu adus poetului Andrei Ciurunga cu o doină, poem care ar fi întregit orice antologie de poezie românească, dacă aceasta i-ar fi găsit loc între copertile sale: „Lună, cale turbure,/ numai dor și pulbere,/ dăruiește-i Prutului/ liniștea sărutului, fulguie-ți zăpezile/ cât se-ntind livezile/ peste țara plângerii,/ care – așteaptă îngerii.// Du-te lună crainică/ peste codri, tainică/ și-n dulcește-i satului/ arșița oftatului,/ tălmăcește-i pragului/ zbciumul pribeagului,/ mângâie pleoapele/ străvezii ca apele/ și sărută frunțile/ tinere ca nunțile/ când se-nchină stelelor, în bătaia relelor.// Lună, lună – luminiș/ lebadând în păpuriș,/ rugăciune, denie,/ soră de bejenie,/ fă-te puf, fă-te covor,/ pentru pașii care dor,// culcă-te pe jos – mătasă – pentru pașii fără casă,/ lunecă pe drum deschis/ pentru pașii fără vis.// Lună, sora munților, / bucuria frunților,/ mergi în țara plângerii/ care-așteaptă îngerii/ și sărută vetrele/ unde crișcă pietrele,/ răscolește crengile,/ scutură tălăngile,/ mângâie pleoapele/ care dorm ca apele,/ și vestește porților/ învierea morților,/ stelele când se desprind,/ dorurile când se-aprind,/ lacrimile când se rup -// lună, frunte fără trup...” (*Doină pentru frații mei*).